

Определены тактические операции, связанные с преодолением противодействия расследованию. Предложено с целью предотвращения обвинения следователя со стороны подозреваемого или обвиняемого в применении «незаконных» методов ведения следствия проводить тактическую операцию «Защита следователя (дознателя) от обвинения в совершении преступления».

The tactical operations connected with overcoming of counteraction to investigation are determined. It is offered for the purpose of prevention of charge of the investigator from «illegal» methods of investigation by suspect or accused to perform tactical operation «Protection of the investigator (authorized operative investigator) from the charge in committing a crime».

УДК 351.75

І. І. Сенчук

ТАКТИЧНІ ДІЇ ПРАЦІВНИКІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ У РАЗІ УСКЛАДНЕННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ОБСТАНОВКИ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ В УКРАЇНІ ФІНАЛЬНОЇ ЧАСТИНИ ЧЕМПІОНАТУ ЄВРОПИ 2012 РОКУ З ФУТБОЛУ

Охарактеризовано тактичні дії працівників органів внутрішніх справ у разі ускладнення оперативної обстановки під час проведення в Україні фінальної частини Чемпіонату Європи 2012 року з футболу. Досліджено діяльність працівників органів внутрішніх справ за напрямками: тактичні дії з локалізації і ліквідації небезпечних за змістом ситуацій; тактичні дії із застосування окремих видів заходів адміністративного примусу; тактичні дії із застосування спеціальних засобів сльозоточивої дії.

Специфіка охорони громадського порядку під час проведення в Україні фінальної частини Чемпіонату Європи 2012 року з футболу (далі – Чемпіонату) вимагає від органів внутрішніх справ готовності діяти у ситуаціях ускладнення оперативної обстановки. Тому використання заздалегідь відпрацьованих і перевірених практикою форм та методів, способів і прийомів діяльності з охорони громадського порядку проводиться за певною системою. Таку спеціально розроблену систему називають тактикою.

В юридичній літературі загальне поняття тактики визначають як сукупність засобів, прийомів і способів для досягнення поставленої мети [1, с. 485]. Слід підкреслити, що наука тактики, як складова частина військового мистецтва, досліджує природу бою, вивчає його закономірності і розробляє на цій основі способи і форми ведення бойових дій [2, с. 1229].

Таким чином, можна зазначити, що тактика необхідна там, де існує комплекс різноманітних сил та засобів, які призначені для вирішення практичних завдань із забезпечення громадського

порядку і безпеки громадян. Зважаючи на значну кількість суб'єктів охорони громадського порядку та забезпечення безпеки громадян, а також можливих засобів активної оборони, вважаємо, що вкрай необхідний чіткий, врегульований порядок дій, особливо в умовах порушення правопорядку. Проте слід враховувати, що тактика не дає готових алгоритмів. Вона виробляє тільки основні, найбільш важливі положення і правила, виконуючи які, суб'єкт приймає самостійне рішення, що відповідає конкретним умовам ситуації.

Хотілося б звернути увагу, що імідж України у світі залежить від того рівня безпеки і правопорядку, який буде забезпечений під час проведення Чемпіонату. У зв'язку з цим особливої актуальності та значущості набуває необхідність розробки чіткої стратегії і тактики дій щодо забезпечення належного громадського порядку органами внутрішніх справ України, особливо у разі ускладнення оперативної обстановки під час проведення Чемпіонату. В науковій літературі з адміністративного права вже розглянуто загальнотеоретичні та практичні питання тактичних дій працівників органів внутрішніх справ у разі ускладнення оперативної обстановки під час проведення масових заходів (у тому числі спортивного характеру). Так, науковим розробкам присвячено роботи таких науковців, як М. І. Єропкін, М. В. Корнієнко, В. Г. Поліщук. Однак на сьогодні відсутні комплексні дослідження тактики дій працівників органів внутрішніх справ у разі ускладнення оперативної обстановки під час проведення Чемпіонату. Це може призвести до прийняття неправильних управлінських рішень, порушення законності, прав та законних інтересів громадян внаслідок неправильно прийнятих управлінських рішень та непрофесійних дій особового складу під час проведення Чемпіонату [3]. Отже, актуальність дослідження особливостей тактичних дій працівників органів внутрішніх справ у разі ускладнення оперативної обстановки під час проведення в Україні Чемпіонату не викликає жодних сумнівів.

Метою роботи є визначення особливостей тактичних дій працівників органів внутрішніх справ у разі ускладнення оперативної обстановки під час проведення в Україні фінальної частини Чемпіонату Європи 2012 року з футболу.

Новизна роботи полягає у тому, що ця робота постає одним із перших комплексних досліджень особливостей тактичних дій працівників органів внутрішніх справ у разі ускладнення оперативної обстановки під час проведення в Україні фінальної частини Чемпіонату Європи 2012 року з футболу; визначено особливості дій працівників органів внутрішніх справ щодо локалізації і ліквідації небезпечних за змістом ситуацій, засто-

сування окремих видів заходів адміністративного примусу та застосування спеціальних засобів сльозоточивої дії.

На нашу думку, тактичні дії працівників органів внутрішніх справ у разі ускладнення оперативної обстановки під час проведення Чемпіонату слід розглядати за такими напрямками: тактичні дії з локалізації і ліквідації небезпечних за своїм змістом ситуацій; тактичні дії із застосування окремих видів заходів адміністративного примусу; тактичні дії із застосування спеціальних засобів сльозоточивої дії.

Аналіз практики охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки під час проведення масових заходів спортивного характеру дозволяє виділити найбільш поширені та небезпечні за своїм змістом ситуації і виокремити тактичні дії працівників міліції з їх локалізації і ліквідації.

Так, під час виявлення вибухових пристроїв та отруйних речовин працівники міліції негайно оточують місця виявлення предмета та здійснюють евакуацію людей. На місце викликають спеціалістів вибухотехніки, по радіо глядачів сповіщають, що з технічних причин початок заходу затримується або переноситься. У разі виявлення вибухових пристроїв та отруйних речовин моментально посилюється охорона громадського порядку на східцях, проходах, виходах зі спортивної споруди, приводиться в готовність медична служба. На працівників ДАІ покладається обов'язок забезпечення безперешкодного проїзду на об'єкт (місце) проведення масового заходу спортивного характеру автотранспорту зі спеціалістами вибухотехніками.

Необхідно звернути увагу на особливості дій працівників міліції щодо ліквідації наслідків вибуху, що стався під час проведення масового заходу спортивного характеру. В такому випадку нарядами міліції здійснюється евакуація поранених через запасні виходи. Крім того, через основні виходи забезпечується безперешкодний вихід глядачів зі стадіону. У разі необхідності на основних і запасних виходах та виходах виставляються додаткові наряди міліції за рахунок нарядів інших зон, секторів, організуються фільтраційні пункти з метою виявлення і затримки осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, виявляються свідки та очевидці вибуху; постраждалим надається допомога. Керівництво відповідного органу внутрішніх справ спільно з організаторами матчу, використовуючи мегафон, місцеву радіотрансляційну мережу, проводить роз'яснювальну роботу серед учасників заходу, закликаючи останніх до зберігання спокою, дотримання встановленого порядку, а також безперешкодного підпорядкування вимогам працівників міліції. Організовується документування наслідків вибуху. Працівники ДАІ перекривають усі під'їзні шляхи до місця вибуху і забезпечують

безперешкодний проїзд до місця події спеціальних машин і громадського транспорту для евакуації глядачів.

У разі виникнення пожежі під час проведення масового заходу спортивного характеру працівники міліції оточують та організують гасіння осередку пожежі. Одночасно глядачів евакуюють у безпечне місце, організовується прокладка пожежних рукавів від внутрішніх пожежних кранів і гасіння на шляхах поширення вогню, за необхідності вводиться в дію резерв. Для попередження паніки серед глядачів керівник оперативного штабу та адміністрація спортивної споруди оповіщають учасників заходу про пожежу і роз'яснюють необхідність зберігати спокій, повідомляють порядок евакуації. Працівники ДАІ забезпечують безперешкодний проїзд пожежних автомашин та інших аварійно-рятувальних служб. Заступник керівника оперативного штабу з пожежної безпеки до прибуття пожежного бойового розрахунку керує гасінням пожежі діями пожежного наряду, обслуговуючого персоналу та нарядів міліції; організовує зустріч і розставляння пожежних розрахунків відповідно до оперативного плану пожежогасіння; проводить роботу з ліквідації наслідків пожежі.

Необхідно звернути увагу, що під час проведення такого масштабного масового заходу спортивного характеру, як Чемпіонат, можливі небезпечні ситуації, наприклад, руйнування трибун або падіння з них громадян. У разі отримання повідомлення про настання такої ситуації керівник оперативного штабу силами працівників міліції та громадськості організовує оточення місця падіння (руйнування трибун); надає постраждалим медичну допомогу й евакуює їх у безпечне місце; силами резерву блокує виходи з трибун, не допускає скупчення громадян; організовує роботу нарядів міліції з виявлення свідків події, з'ясування причин падіння громадян з трибун або їх руйнування, а якщо аварія є наслідком умисних дій, то живляє заходів щодо розшуку і затримання злочинців. Працівники ДАІ забезпечують безперешкодний проїзд до місця події автотранспорту швидкої допомоги, пожежної охорони, аварійно-рятувальних служб, сприяють евакуації постраждалих. Слід підкреслити, що у разі необхідності в даній ситуації можуть залучатися додаткові сили міліції, військових формувань і громадськості [4].

Зазначимо, що в умовах високого емоційного напруження глядачів, особливо під час проведення спортивних змагань з футболу, доцільно застосовувати такий тактичний прийом, як демонстративне фотографування (фото-, відео-, кінознімання) агресивних дій громадян. Це створює в них переконання в тому, що їх дії офіційно контролюються і документуються.

Варто звернути увагу на тактику застосування окремих видів заходів адміністративного примусу під час проведення масових заходів спортивного характеру, зокрема тактику адміністративного затримання в умовах масового перебування людей. Чинне законодавство визначає підстави, строки адміністративного затримання, коло посадових осіб і державних органів, які мають право застосовувати цей захід впливу (ст. 260–263 КпАП України) [5]. Необхідно звернути увагу на різноманітність ситуацій, які можуть виникнути в місцях масового скупчення людей, тому законодавець надає цим посадовим особам можливість вибору того чи іншого прийому затримання, виходячи з оцінки усіх обставин ситуації.

Дослідження проблеми вдосконалення тактики адміністративного затримання під час охорони громадського порядку в умовах проведення Чемпіонату дозволяє зробити висновок, що є потреба вивчення факторів, які найбільш суттєво впливають на ситуацію адміністративного затримання. На нашу думку, до цих факторів можна віднести такі:

- вид правопорушення, у зв'язку з яким застосовується затримання;
- об'єктивні зовнішні умови здійснення затримання;
- психофізичний стан порушника в момент затримання;
- дії працівника міліції.

Слід зазначити, що вид правопорушення не тільки визначає підстави адміністративного затримання, але й впливає на тактику його застосування. У разі затримання працівник міліції, оцінивши ситуацію, самостійно приймає рішення про той чи інший прийом затримання. При цьому враховуються обставини самого правопорушення, особа правопорушника, можливість втручання в процес затримання інших громадян із натовпу і, звичайно, нормативні підстави адміністративного затримання. Велике значення має правильний вибір тактики затримання. Практика свідчить, що втручання оточуючих у процес затримання суттєво його ускладнює.

Керівникам МВС, УМВС при організації охорони громадського порядку під час проведення масових заходів спортивного характеру необхідно враховувати те, що «натовп» відрізняється високим рівнем пристосування до ситуації, що утворюється, некритичним сприйняттям та імітацією дій інших осіб, а також проявом крайньої емоційності та одноставності у своїх діях [6]. У спеціальній літературі описуються такі види натовпу: простий, конкурентний, експресивний. Інтерес для нашого дослідження становить експресивний натовп, характерний і для спортивних фанатів, коли на одній трибуні, наприклад, знаходяться вболівальники різних команд. Спочатку їх спілкування

може виявлятися в обміні інформацією, а потім – у незадоволенні грою команди тощо. При цьому необхідно враховувати, що коли збуджувальний чинник відключити, наприклад, заспокоїти людей, то все скінчиться тим, що спокійніші заспокоюють темпераментніших і всі у приблизно однаковому стані заспокоюються. У такому випадку ціле (натовп) розпадеться на елементи. Але якщо розпаленість натовпу продовжувати підігрівати, то хаотичний обмін незадоволенням між сусідами по трибуні в якийсь момент дістане узгоджений, спільний для всіх негативний напрямок [7, с. 32].

Об'єктивні зовнішні умови в багатьох випадках впливають на ситуацію, в якій проходить затримання. Вид та характер цих умов може бути найрізноманітнішим (час доби, погодні умови, місце затримання тощо).

Психологічний стан та поведінка правопорушника, якого затримують, також певною мірою впливають на ситуацію затримання. Найчастіше загострення ситуації, про що свідчить правозастосовна практика, викликає нетверезий стан порушника. Особи, які перебувають у стані сп'яніння, частіше за все не здатні критично оцінювати свої дії, їм притаманна непослідовність поведінки, невитриманість тощо. Крім того, такі особи під час затримання можуть заподіяти шкоду й оточуючим, і собі. Звичайно, при затриманні слід також враховувати та співставляти фізичні можливості правопорушника і працівника міліції, а також той факт, що в умовах великого скупчення людей реакція оточуючих може бути неадекватною і призвести до ускладнення обстановки.

Дії працівника міліції – один із суттєвих факторів, який впливає на процес адміністративного затримання. У більшості випадків спілкування працівника міліції та правопорушника носить конфліктний характер. В залежності від застосування тих чи інших дій (зокрема, перевірка документів, вимога пройти до чергової частини органу внутрішніх справ, фізичний вплив для припинення правопорушення тощо) реакція порушника може бути неадекватною. Саме тому тактиці дій працівника міліції повинні бути притаманні наступальний характер, випередження порушника, виключення можливості підготуватися до опору працівнику міліції чи зникнення з місця вчинення порушення. Наступальністю вважаються енергійні, рішучі, наполегливі дії працівників міліції стосовно припинення правопорушення, доставляння правопорушників до відповідного органу внутрішніх справ. Особливу увагу необхідно звернути на той факт, що наступальний характер дій під час проведення масових заходів спортивного характеру повинен поєднуватися з гнучкістю, маневруванням в залежності від обставин, які іноді

бувають не на користь працівника міліції. Слід пам'ятати, що будь-які дії працівника міліції впливають на настрій і поведінку оточуючих учасників масових заходів спортивного характеру.

Крім того, для тактики затримання характерна першочерговість переконання, тобто психічного впливу перед фізичним. Саме ця вимога обумовлена самою суттю взаємовідносин з громадянами. У більшості випадків законні вимоги працівника міліції сприймаються правильно, і затримання відбувається в безконфліктній ситуації. Однак, як свідчить практика, нерідко правопорушники заперечують законність затримання, відмовляються підкорятися вимогам працівників міліції, які, в свою чергу, повинні виявити настирливість, роз'яснити наслідки відповідальності за зісну непокору законній вимозі чи розпорядженню працівника міліції. І тільки в разі продовження порушення, відмови прямувати до органу внутрішніх справ працівник міліції може застосовувати фізичну силу для доставляння. Слід зазначити, що характер заходів фізичного впливу під час припинення правопорушень залежить від ступеня його небезпеки, особи правопорушника і конкретної обстановки. Ці факти також важливо враховувати працівникам міліції при виборі тактичного прийому затримання.

Таким чином, розвиток ситуації адміністративного затримання залежить від тактичної, фізичної і психологічної підготовленості та практичних дій працівника міліції, який проводить затримання.

Необхідно звернути увагу, що під час проведення Чемпіонату можливі провокації з боку агресивно налаштованого натовпу з використанням різноманітних предметів. Так, з боку натовпу можливе використання таких засобів: ударно-травматичної дії (каміння, різні кийки, шматки шлангу тощо); вогневої дії (пляшки із запалювальною сумішшю, вибухові пакети, петарди, палаючі автомобільні шини); хімічної дії (пляшки з кислотами, лаками, фарбою); спеціального призначення (крюки, тарани).

В цих обставинах рішення на застосування спеціальних засобів (зокрема сльозоточивої дії) приймає старший оперативний начальник, а також може приймати керівник операції. Спеціальні засоби застосовуються після завчасного, чіткого попередження осіб, проти яких ці засоби будуть застосовані, причому на державній і рідній для них мові. Попередження може бути зроблено голосом, а за умов великої відстані або звернення до великої кількості громадян – через гучномовний пристрій посилення мови. У будь-якому випадку попередження робиться не менше двох разів з наданням достатнього часу для припинення протиправних дій.

У результаті дослідження існуючого вітчизняного досвіду припинення масових порушень громадського порядку із застосуванням спеціальних засобів (зокрема сльозоточивої дії) можна зробити висновок, що вироблені тактичні прийоми не повною мірою враховують фізико-хімічні властивості як самих спеціальних засобів сльозоточивої дії, так метеорологічні умови та умови місцевості (сільська або міська). До того ж відсутня ефективна методика розрахунку потрібної кількості спеціальних засобів сльозоточивої дії для типових варіантів проведення спеціальних операцій з ліквідації масових порушень громадського порядку.

Зважаючи на швидкоплинність зміни оперативної обстановки, незначний термін для прийняття правильного рішення щодо застосування спеціальних засобів, автоматизовано процес вироблення варіантів рішень. Так, у тактико-технічних характеристиках спецзасобу «Терен-6» розроблено чотири тактичні прийоми застосування спеціальних засобів сльозоточивої дії: «Стримування», «Стримування-відхід», «Витіснення», «Розосередження». Зазначимо, що застосування розроблених тактичних прийомів, а також їх виважене поєднання дає можливість впливати на агресивно налаштований натовп бажаним чином і спрямовувати його рух в потрібному напрямку, уникати (принаймні зменшувати) прямиї фізичний контакт учасників масових порушень громадського порядку з працівниками органів внутрішніх справ.

Для вирішення питання вибору того чи іншого засобу впливу на вболівальників у разі виникнення масових порушень громадського порядку слід виходити зі співвідношення сил і засобів працівників органів внутрішніх справ та правопорушників. Необхідно також акцентувати увагу на значущості організації ефективної взаємодії органів внутрішніх справ з іншими службами, залученими до охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки під час проведення Чемпіонату (адміністрацією спортивних споруд, службою стюардів тощо).

Обираючи той чи інший засіб силового впливу на правопорушників, працівник органів внутрішніх справ має обов'язково враховувати, що застосування вогнепальної зброї у натовпі навряд чи буде доцільним, оскільки може викликати агресію з боку правопорушників або навіть просто вболівальників. Відпрацювання особливостей протидії правопорушнику в різноманітних ситуаціях до автоматизму дозволить сформулювати у працівника органів внутрішніх справ впевненість у своїх силах, що сприятиме успішній діяльності щодо припинення порушень громадського порядку під час проведення Чемпіонату. Певну увагу при підготовці працівників органів внутрішніх

справ до несення служби під час Чемпіонату слід приділити на- працюванню психологічної стійкості в разі роботи у натовпі. Не зайвими будуть навички зменшення агресії правопорушників, ведення переговорів з ними.

Великі фізичні та психічні навантаження, пов'язані з виконанням обов'язків з охорони громадського порядку під час Чемпіонату, обумовляють необхідність розвитку у працівників органів внутрішніх справ фізичних якостей, у першу чергу витримки та сили. Вважаємо, що з метою досягнення бажаного результату необхідно проводити заняття з працівниками органів внутрішніх справ зі спеціальної фізичної підготовки в екіпіровці, яка буде використовуватися під час несення служби (бронежилети, каски тощо).

Таким чином, у результаті проведеного аналізу особливостей тактичних дій працівників органів внутрішніх справ у разі ускладнення оперативної обстановки під час проведення в Україні фінальної частини Чемпіонату Європи 2012 року з футболу можна зробити висновок, що охорона громадського порядку під час проведення футбольних матчів міжнародного характеру є складним і відповідальним процесом, до реалізації якого залучена значна кількість органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських формувань та громадян. Кінцевою метою цього процесу має поставати забезпечення уповноваженими суб'єктами належного громадського порядку з урахуванням міжнародних вимог і стандартів. Вважаємо, що з метою ефективного забезпечення всіма уповноваженими суб'єктами громадського порядку важливо розробити чітку стратегію дій, яка відповідає вимогам наукової обґрунтованості та практичної відповідності, враховує національні особливості і зарубіжний досвід у цій сфері. Слід підкреслити, що належне забезпечення правопорядку, особливо у разі ускладнення оперативної обстановки, під час проведення в Україні Чемпіонату Європи з футболу 2012 року можливе лише шляхом комплексного використання науково обґрунтованих правових, організаційних і тактичних принципів, форм і методів, які мають єдину цільову спрямованість.

Список літератури: 1. Новий тлумачний словник української мови : в 4 т. Т. 4: Р–Я. – 2-е вид., доп. і перероб. – К. : АКОНІТ, 1998. – 941 с. 2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : Перун, 2004. – 1440 с. 3. Про схвалення Інтегрованої концепції забезпечення безпеки і правопорядку під час проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 верес. 2008 р. № 1244 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 71. – Ст. 2395. – Редакція від 19.06.2010. 4. Про особливості забезпечення громадського порядку та громадської безпеки у зв'язку з підготовкою та проведенням футбольних матчів : закон України від 8 лип. 2011 р. № 3673-VI

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3673-17>. 5. Кодекс України про адміністративні правопорушення : закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122. 6. Павелко А. В. Організаційно-правові засади державного управління системою безпеки на футбольних заходах [Електронний ресурс] / А. В. Павелко. – Режим доступу: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2009-1/doc/4/07.pdf>. 7. Серёгин А. В. Внеколлективное поведение и общественный порядок. Организационно-правовые и социально-психологические факторы : учеб. пособие / А. В. Серёгин ; науч. ред. К. К. Платонов. – М., 1980. – 133 с.

Надійшла до редколегії 13.09.2011

Охарактеризованы тактические действия работников органов внутренних дел в случае осложнения оперативной обстановки во время проведения в Украине финальной части Чемпионата Европы 2012 года по футболу. Исследована деятельность работников органов внутренних дел по направлениям: тактические действия по локализации и ликвидации опасных по содержанию ситуаций; тактические действия по применению отдельных видов мер административного принуждения; тактические действия по применению специальных средств слезоточивого действия.

The tactic actions of law enforcement officers in case of complication of operative conditions during the final of European Championship of 2012 of football in Ukraine are described. The activity of law enforcement officers is investigated in the directions: tactical actions of localization and liquidation the dangerous situations, tactical actions of using the certain types of measures of administrative compulsion, tactical actions of using the special means of teary action.

УДК [343.148:658.62](477)

О. П. Снігерьев, І. А. Петрова

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ СУДОВО-ТОВАРОЗНАВЧИХ ЕКСПЕРТИЗ У СУДІ

Визначено загальні підходи щодо провадження судово-товарознавчих експертиз у цивільному та кримінальному судочинстві, які дозволять отримати якісніші висновки експертів-товарознавців та підвищити їх доказову базу.

Характерною рисою сучасного суспільства є розвиток широкого кола господарських відносин, які регулюються нормами права та передбачають взаємну юридичну та економічну відповідальність суб'єктів цих відносин. Основою держави розвинених країн є правосуддя, а підкорення закону являє собою фундамент, на якому ця держава базується. Основою цивілізованої держави є правосуддя. Саме підкорення закону, цей фундамент, ідея спонукає суспільство до єднання. Сьогодні це є вкрай важливим для України. Влада має постійно дбати про суд і правосуддя, оскільки верховенство права і незалежність